

Inspectie Werk en Inkomen
Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

'Dat werkt'

Ervaringen van mensen die zich aan uitkeringsafhankelijkheid hebben weten te ontworstelen

Verkenkende studie

Colofon

Programma	Inkomenszekerheid
Nummer	V-Inkz-11/03
Datum	oktober 2011

Inhoud

Colofon—2

Samenvatting en conclusies—5

1 Inleiding—7

2 Aanpak onderzoek en analyse onderzoeksresultaten—9

3 Conclusies op basis van de onderzoeksresultaten—15

Bijlage 1 Vragenlijst—17

Bijlage 2 Oriëntatie op onderzoek naar armoede in Nederland—23

Bijlage 3A Datamatrix 01: persoonlijke kenmerken—27

Bijlage 3B Datamatrix 02: motieven en activiteiten—29

**Bijlage 3C Datamatrix 03: persoonlijke eigenschappen en
ervaren ondersteuning—33**

Bijlage 3D Datamatrix 04: schuldhulpverlening—37

Samenvatting en conclusies

De Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft de Inspectie Werk en Inkomen gevraagd onderzoek te doen naar de factoren die voor mensen bepalend zijn geweest om uit de armoede te komen.

De bewindsman wil inzicht krijgen in wat mensen hebben gedaan om uit de armoede te komen en welke (omgevings-)factoren daarbij belangrijk zijn geweest.

Uiteindelijk wil de staatssecretaris dat de factoren die uit het onderzoek naar voren komen *breed verspreid kunnen worden, opdat gemeenten dit kunnen inzetten bij hun armoedebeleid.*

Voorafgaand aan het feitelijke onderzoek heeft de inspectie zich aan de hand van bestaand onderzoek georiënteerd op het begrip armoede in Nederland.

Een laag inkomen, zo blijkt uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau, komt relatief het meest voor bij huishoudens die afhankelijk zijn van een uitkering. Weet men na een periode van relatieve armoede boven de lage inkomensgrens uit te komen, dan is dat in veruit de meeste gevallen toe te schrijven aan het vinden van betaald werk. In zijn rapport 'Werkende armen' constateert de Raad voor Werk en Inkomen, dat werknemers die voltijds werken doorgaans gevrijwaard zijn van armoede.

De inspectie heeft daarom mensen geïnterviewd die na langere tijd een uitkering te hebben gehad weer aan het werk zijn gekomen. De resultaten van het onderzoek van de inspectie zijn een weergave van factoren op grond waarvan het mensen naar eigen zeggen is gelukt om uit de armoede te komen. De uitkomsten van de interviews zijn uitgebreid opgenomen in bijlage 3 van deze verkennende studie. Het geeft een informatief beeld van de motivatie van mensen om uit de uitkering te komen.

De onderzoeksresultaten zijn geanalyseerd op verschillende aspecten, waarin naast de kenmerken van de mensen die zijn geïnterviewd, zaken zijn meegenomen als: ervaren armoede, motieven en activiteiten om zich aan de uitkering te ontworstelen, eigenschappen die daarbij een voorname rol spelen en ondersteuning die daarbij door anderen is verleend.

De onderzoeksresultaten zijn voorzien van voorbeelden die uit de interviews naar voren komen. Deze voorbeelden zijn daarmee te beschouwen als illustraties van eerder onderzoek van het SCP op dit gebied.

Waar de inspectie spreekt van factoren die bijdragen aan het beëindigen van een uitkeringssituatie heeft dat voornamelijk betrekking op mensen met reële mogelijkheden om aan het werk te komen. In termen van de participatieladder gaat het dan om mensen ingedeeld op trede drie en hoger, hoewel dit niet als harde grens mag worden beschouwd waaronder mensen helemaal geen arbeidsmogelijkheden meer zouden kunnen hebben.

Er komen uit deze verkennende studie geen op zichzelf staande factoren naar voren die garant staan voor een succesvolle uitstroom uit armoede of uitkering. Het is een samenspel tussen bijstandsgerechtigde en zijn sociale omgeving, de werkcoach en de werkgever, waarbij het aannemelijk is dat een succesvol traject begint met een positieve opstelling van de cliënt. Zijn of haar positieve opstelling en drang om aan het werk te gaan is daarmee als het ware het vliegwiel om andere factoren in gang te zetten.

Het beeld dat uit het onderzoek naar voren komt, luidt als volgt:

Een positieve opstelling van de klant, gekoppeld aan een individuele en stimulerende benadering van een werkcoach, leidt tot de grootste kans op uitstroom uit de armoede.

1 Inleiding

Met zijn brief van 11 april 2011 heeft de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de Inspectie Werk en Inkomen gevraagd te onderzoeken *welke factoren voor mensen bepalend zijn om uit de armoede te komen*. Daarbij gaat het de staatssecretaris niet alleen om factoren die aan mensen zelf kunnen worden toegeschreven maar ook om hulp die mensen daarbij hebben ervaren van gemeenten en/of andere instanties.

Bij armoedebestrijding, zo licht de bewindsman zijn vraag verder toe, geldt dat de inkomenspositie van mensen het best kan worden verbeterd door arbeidsparticipatie. Iedereen (jong en oud) moet naar vermogen participeren. Door samen te werken met maatschappelijke organisaties kunnen gemeenten mensen helpen bij het wegnemen van belemmeringen voor arbeidsparticipatie en weer perspectief bieden aan mensen die (tijdelijk) hulp nodig hebben bij het oppakken van hun eigen verantwoordelijkheid.

Er is veel informatie beschikbaar over groepen mensen die in een situatie van armoede en schulden verkeren, een situatie die vaak gepaard gaat met langdurige uitkeringsafhankelijkheid. Veel minder is bekend over mensen die zich succesvol aan een dergelijke situatie hebben weten te ontworstelen.

In dit kader haalt de staatssecretaris het rapport 'Uit de armoede werken' van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) uit 2010 aan. Uit dat rapport blijkt dat huishoudens die boven de armoedegrens zijn uitgekomen, dat in veruit de meeste gevallen kunnen toeschrijven aan het vinden van (meer uren) betaald werk.

In aanvulling op dergelijk beschikbaar materiaal vraagt de staatssecretaris te kijken naar factoren die voor personen bepalend waren om uit hun situatie van armoede te komen. Als mogelijkheid daartoe noemt de staatssecretaris kwalitatief onderzoek onder mensen die succesvol uit de armoede zijn gekomen.

Met inachtneming van deze overwegingen heeft de staatssecretaris de kernvraag voor het onderzoek, zoals die in de eerste alinea is verwoord, nog met de volgende deelvragen aangevuld:

- *Wat hebben personen zelf gedaan om uit de armoede te komen?*
- *Welke (omgevings-)factoren waren hierbij belangrijk (bijvoorbeeld thuissituatie, gezondheid, werksituatie)?*
- *Welke rol spelen schulden hierbij?*
- *Op welke wijze hebben maatschappelijke organisaties, instanties en overheidsbeleid een rol gespeeld?*

Uiteindelijk wil de staatssecretaris dat de factoren die uit het onderzoek naar voren komen *breed verspreid kunnen worden, opdat gemeenten dit kunnen inzetten bij hun armoedebeleid*.

In overeenstemming met de suggestie van de staatssecretaris heeft de inspectie gezocht naar mogelijkheden om in gesprek te komen met mensen die enige tijd in een situatie van armoede hebben verkeerd en daar inmiddels zijn uitgekomen. De inspectie heeft daartoe contacten gelegd met een aantal gemeenten gespreid over Nederland. Gevraagd is naar mensen die enkele jaren een bijstandsuitkering hebben ontvangen en zijn uitgestroomd dankzij het vinden van betaald werk.

Om de keuze niet te eenzijdig bij gemeenten te laten, heeft de inspectie verder contact gezocht met cliëntenorganisaties, voedselbanken en gemeentelijke kredietbanken. Dankzij medewerking van gemeenten en instanties en de bereidheid van men-

sen om aan dit onderzoek deel te nemen heeft de inspectie in het totaal dertig interviews afgenomen. De semi-gestructureerde vragenlijst die voor deze interviews is gehanteerd gaat als bijlage 1 bij deze nota.

De interviews hebben in de meeste gevallen betrekking op mensen die het is gelukt om uit de bijstand te komen.

Het onderzoek laat voorbeelden zien van initiatieven op grond waarvan het mensen gelukt is om zich aan een uitkeringssituatie te onttrekken. Daarmee kan het onderzoek worden gezien als een illustratie van eerder aangehaald onderzoek van het SCP.

Leeswijzer

Na de inleiding wordt in hoofdstuk 2 de aanpak van het onderzoek uiteengezet en worden de resultaten van het onderzoek geanalyseerd. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de conclusies en rode draden die uit de interviews naar voren komen.

2 Aanpak onderzoek en analyse onderzoeksresultaten

Ter voorbereiding op het onderzoek heeft de inspectie zich georiënteerd op onderzoek over het begrip armoede in Nederland en de positie van gemeenten en de werkzaamheden die zij op dat terrein verrichten. De inspectie heeft het resultaat van deze oriëntatie (bijlage 2) betrokken bij haar onderzoek.

De vraag van de staatssecretaris heeft betrekking op mensen die zich recent aan een situatie van armoede hebben weten te ontworstelen. Om te achterhalen wat daarvoor mogelijk bepalende factoren zijn geweest, heeft de inspectie contact gezocht met mensen die het is gelukt om uit de armoede te komen.

De resultaten van het onderzoek moeten worden gezien als voorbeelden van factoren op grond waarvan het mensen lukt om uit de armoede te komen.

Op grond van nadere kanttekeningen en behoeften van de staatssecretaris heeft de inspectie er voor gekozen om voor dit verkennende onderzoek bijna dertig mensen te interviewen die in een situatie van armoede verkeerden en daar recent zijn uitgekomen. Daarbij heeft de inspectie de volgende aanpak gevolgd.

Zoals blijkt uit de onderzoeken die in bijlage 2 zijn samengevat, komt een laag inkomen vooral voor bij mensen met een bijstandsuitkering en zijn mensen die in een volledige werkweek werken tegen cao-loon in de regel gevrijwaard van armoede. Op pragmatische gronden heeft de inspectie daarom een aantal gemeenten gespreid over Nederland benaderd met de vraag of zij mensen kennen die gedurende langere tijd een bijstandsuitkering hebben ontvangen en van wie de uitkering is beëindigd in verband met het aanvaarden van werk.

Om niet alleen aangewezen te zijn op selectie door gemeenten heeft de inspectie ook andere instanties, zoals cliëntenorganisaties en voedselbanken benaderd met de vraag of zij mensen kennen die recent uit de armoede zijn gekomen. Dit heeft geresulteerd in twintig interviews van mensen die door gemeenten voor een interview zijn geselecteerd. De overige interviews zijn via voedselbanken tot stand gekomen. De interviews geven tezamen voorbeelden van initiatieven en activiteiten die mensen hebben geholpen om de bijstandsuitkering te kunnen beëindigen, dan wel aan een situatie van schulden het hoofd te kunnen bieden.

Onderzoeksresultaten

Voor de analyse van onderzoeksresultaten is aangesloten bij een driedeling die ook de basis was voor de vragenlijst die voor de interviews is gebruikt.

In het eerste onderdeel zijn de persoonlijke kenmerken zoals leeftijd, opleiding, enz. vastgelegd.

Het tweede onderdeel richt zich op de situatie direct voorafgaand en tijdens de uitkering. Daarbij gaat het om zaken als: reden van de uitkering, motieven om zich in te spannen de uitkering te verlaten en activiteiten die daaraan bijdragen.

Het derde onderdeel heeft betrekking op persoonlijke eigenschappen die volgens de geïnterviewden een drijfveer vormen om zich aan armoede te ontworstelen, ondersteuning van familie/kennissen en instanties die daaraan bijdragen en wat in hun ogen de belangrijkste factor was om uit de uitkering te komen.

De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd in drie matrices, die overeenkomen met de driedeling zoals die hiervoor is vermeld. Naast de indeling op inhoudelijke argumenten draagt deze fasering ook bij aan het overzichtelijk houden van de analyse.

De drie matrices, die in samenhang kunnen worden gezien, zijn bijgevoegd als bijlage 3A, 3B en 3C.

Daarnaast is in de interviews aandacht gevraagd voor de invloed van schulden op de inkomenspositie van de respondenten. De uitkomsten daarvan zijn vastgelegd in een afzonderlijk overzicht dat is bijgevoegd als bijlage 3D.

1 Persoonlijke kenmerken

Het merendeel van de geïnterviewden zijn vrouwen in de leeftijdsklasse van 30 t/m 50 jaar. Qua opleiding is sprake van een redelijke spreiding van LO tot WO. Alleenstaande ouder met kind(eren) komt het meest voor als genoemde gezinssituatie. De meeste geïnterviewden zijn afkomstig uit Oost- en West Nederland. Noord- en Zuid Nederland zijn minder vertegenwoordigd.

Nederland is het vaakst genoemd als geboorteland. Een beperkt aantal mensen is van niet-westerse afkomst.

Echtscheiding wordt vaak genoemd als oorzaak voor het ontvangen van een bijstandsuitkering. Langdurige werkloosheid, soms gecombineerd met ziekte/arbeidsongeschiktheid, wordt ook regelmatig als reden genoemd.

De meeste geïnterviewden beschikken over werkervaring, ook degenen die echtscheiding als reden voor de uitkering opgeven. De geïnterviewden zonder werkervaring zijn allen vrouw. Ongeveer een derde deel van de geïnterviewden verricht vrijwilligerswerk.

Ook is er ten aanzien van de uitkeringsduur sprake van een redelijke spreiding.

Hoewel sprake is van een redelijke spreiding naar persoonlijke kenmerken van de geïnterviewden, is er geen sprake van een afspiegeling van de bijstandspopulatie. Zoals uit de oriëntatie naar voren komt, is niet iedereen in de bijstandspopulatie in staat om in loondienst of als zelfstandige te werken. Uitspraken van de inspectie over het beëindigen van de uitkeringssituatie hebben daarmee voornamelijk betrekking op mensen die in staat zijn om te werken.

Gepercipieerde armoede

De helft van de geïnterviewden geeft aan met de uitkering rond te kunnen komen. De andere helft had daar problemen mee.

Enkele geïnterviewden geven aan er na aanvaarding van werk in inkomen op achteruit te zijn gegaan. Voor hen was dat geen reden om het werk te beëindigen, een omstandigheid die overeen lijkt te komen met de constatering van het SCP en IWI, dat mensen zich hierbij niet alleen door financiële overwegingen laten leiden.

Een alleenstaande vrouw met twee kinderen ziet armoede als een situatie waarin je maandelijks niet kan rondkomen en je gedwongen bent om schulden te maken. Zij kon tijdens de uitkeringssituatie rondkomen, al was het niet bepaald riant.

Een gehuwde man met vier jonge kinderen kon tijdens de uitkeringssituatie moeilijk rondkomen, maar zo zegt hij: "dat geldt ondanks mijn huidige inkomen uit arbeid eigenlijk nog". Met werken ontvangt hij € 70,- per maand meer dan toen het gezin van de uitkering moest rondkomen.

Een alleenstaande vrouw met een nog thuiswonend kind constateerde dat zij er na het aanvaarden van werk in inkomen op achteruit was gegaan. Reden hiervan is het niet langer ontvangen van (gemeentelijke) toeslagen. Hoewel de teruggang in inkomen vooraf niet bekend was, zou het voor haar geen reden zijn geweest om niet aan het werk te gaan.

2 Motieven en activiteiten om de uitkering te beëindigen

Het streven naar onafhankelijkheid en het graag weer aan het werk willen (arbeids-ethos) worden het meest genoemd als motieven om zich in te spannen de uitkering te beëindigen. Ook het krijgen van meer sociale contacten is een reden die meerdere malen als motief naar voren wordt gebracht. Drang van gemeenten en verbeteren van de financiële positie worden een enkele keer als drijfveer genoemd. Opvallend daarbij is dat mensen die een financieel motief opgeven niet behoren tot de mensen die eerder hebben aangegeven moeilijk rond te kunnen komen met de uitkering.

Een alleenstaande vrouw van rond de veertig laat weten weer zelfstandig te willen zijn en haar eigen inkomsten te hebben. Ze heeft zich nooit geschaamd voor het hebben van een uitkering omdat "ze wist dat het op dat moment niet anders kon." Ze zegt: "Ik houd er niet van iets te krijgen terwijl ik het niet verdien. Dus als twaalf uur werken het maximale is, dan is dat zo. Maar toen ik die twaalf uur eenmaal werkte en weer terug was in de maatschappij, dacht ik: nu doorpakken".

Bij de feitelijke activiteiten die mensen ontplooiën om de uitkeringssituatie te beëindigen, staat solliciteren voorop. Een behoorlijk aantal is dankzij de werkconsulent van de gemeente aan het werk gekomen, bijvoorbeeld door 'opstapjes' via leer/werk trajecten, vrijwilligerswerk en gesubsidieerde arbeid.

Een al wat oudere man moest als gevolg van persoonlijke omstandigheden (ziekte, beëindigen relatie) een beroep doen op bijstand. Hij heeft zelf het initiatief genomen om zijn schuldproblemen op te lossen. Zijn hypotheekbank heeft hem hierbij geholpen, door zijn annuïteitenhypotheek om te zetten in een aflossingsvrije hypotheek, waardoor openbare verkoop van zijn woning werd voorkomen. Ook heeft hij veel baat gehad bij de coöperatieve opstelling van de werkconsulent van de gemeente. Door een rustige opbouw van deeltijd naar voltijd werken groeide zijn zelfvertrouwen en kon hij zijn arbeidsritme weer terugvinden.

Beëindiging van de uitkering is in bijna alle gevallen een gevolg van het verkrijgen van een inkomen boven de bijstandsnorm. In een enkel geval is sprake van loonkostensubsidie, waarmee het inkomen indirect via de werkgever wordt aangevuld.

In onderstaande box volgen illustraties van manieren waarop het mensen is gelukt om aan het werk te komen.

Na vele malen zonder succes op de gebruikelijke manier te hebben gesolliciteerd (per brief, soms via e-mail) heeft een alleenstaande vrouw met een kind het over een andere boeg gegooid. Met de mobiele telefoon in de hand kranten doorspitten op vacatures en bij een op het oog geschikte vacature direct bellen. Dat leidde spoedig tot een deeltijdbaan in de postbezorging.

Door zijn 'oude' werkgevers af te gaan is het een samenwonende man uiteindelijk gelukt om weer aan de slag te komen.

Nadat een alleenstaande man in korte tijd tientallen keren zonder succes had gesolliciteerd, heeft een kennis hem in contact gebracht met de voorzitter van een bedrijfsvakopleiding. Via zijn bemiddeling heeft betrokkene opleidingen gevolgd en werk gevonden in een technische branche.

Belemmeringen om aan de slag te komen

Naast in de persoon gelegen belemmeringen zoals gebrek aan opleiding, werkervaring en leeftijd, noemen de succesvol uitgestroomden soms ook de opstelling van gemeenten. Waar mensen moeite mee hebben is als de gemeente een in hun ogen bureaucratische en soms kleinerende opstelling verkiest. Een enkele keer wordt het gebrek aan mogelijkheden voor kinderopvang als belemmering opgevoerd. De openingstijden van instellingen voor kinderopvang zijn daarbij niet altijd te combineren met de eigen werktijd.

De ondersteuning bij het vinden van werk en bij de schuldhulpverlening werd door een alleenstaande vrouw met kinderen als negatief ervaren. Instanties waren niet altijd bereikbaar en maakten gebruik van hun machtspositie. "Je wordt behandeld als minder dan niks", zo zegt zij. De gemeente heeft haar nooit echt geholpen vindt ze. Zo hebben zij haar niet gewezen op de mogelijkheid van schuldhulpverlening, terwijl de schuldsituatie daar wel aanleiding voor zou hebben gegeven. Met de werkcoach van het CWI had zij geluk. Deze luisterde naar wat zij zelf aanreikte en zocht de mogelijkheden binnen de grenzen van de regels op.

3 *Persoonlijke eigenschappen en ervaren ondersteuning*

Van de persoonlijke eigenschappen die hebben bijgedragen aan het ontkomen aan een uitkeringssituatie wordt 'doorzettingsvermogen' vaak genoemd. Andere eigenschappen die een enkele keer worden genoemd zijn: 'positieve opstelling' en 'initiatiefrijk'. Andere zaken die worden genoemd, maar die niet direct onder de categorie eigenschappen zijn te scharen zijn: 'hulp durven vragen', 'zelf willen' en 'niet kieskeurig zijn'.

"Als je lacht, krijg je een lach terug", zo typeert een alleenstaande vrouw met een kind haar positieve opstelling. Doorzettingsvermogen en niet te kieskeurig zijn bij wat er op je pad komt, hebben er voor gezorgd dat zij weer op eigen benen staat. Daarbij zijn haar ouders een grote steun en toeverlaat. Tijdens een intensieve sollicitatietraining hebben zij haar zoontje opgevangen, naar de peuterspeelzaal gebracht en nu naar school. Zonder die ondersteuning weet ze niet of het traject gelukt was. Gezien haar werktijden zou kinderopvang problematisch zijn geweest.

Bij ondersteuning door familie en kennissen wordt het meest de hulp voor de opvang van kinderen genoemd. Dit sluit aan bij belemmeringen die eerder op dit punt zijn opgevoerd. Andere ondersteuning door familie en kennissen bestaat hoofdzakelijk uit het bieden van een luisterend oor, persoonlijke stimulans en hulp in natura.

Als het gaat om de ondersteuning door instanties blijkt dat werkcoaches/consulenten van gemeenten, van UWV-Werkbedrijf (voorheen CWI) of van re-integratiebureaus een belangrijke rol spelen bij het inzicht geven in de arbeidsmogelijkheden van betrokkene en het regelen van een (opstap) functie bij een werkgever.¹ Wat opvalt is dat veel geïnterviewden aangeven het op prijs te stellen als de werkcoach/werkconsulent begrip toont voor hun omstandigheden. Als voorbeeld wordt genoemd dat na een ingrijpende gebeurtenis zoals een echtscheiding, mensen even de tijd wordt gegund weer tot zichzelf te komen. Naast positieve invloeden van

¹ Onder werkcoaches wordt verstaan professionals van organisaties die ondersteuning verlenen bij re-integratie.

de ondersteuning van werkcoaches, wordt deze ook enkele keren als negatief ervaren.

De geïnterviewden met schulden noemen soms ook de voedselbank als instantie die de weg wijst naar de schuldhulpverlening om zodoende te komen tot schuldsanering.

Een alleenstaande moeder is uitgestroomd uit de uitkering en werkt als onderwijsassistente.

Voor de opvang van haar kind kan zij terugvallen op haar moeder, die haar ook in moeilijke perioden altijd heeft geholpen en gestimuleerd.

Een 'nieuwe' consulent bij het CWI is volgens haar ook van grote waarde geweest voor haar re-integratie. Deze consulent was echt in haar geïnteresseerd, liep mogelijkheden na en probeerde samen met haar de beste weg naar werk te vinden. Zij was erg positief en menselijk.

Een eerdere medewerker van het CWI wilde haar op alles laten solliciteren. Zij zag dit niet zitten en zorgde wel dat ze niet werd aangenomen. Ter illustratie zegt zij: "Je hebt mensen die je aankijken zo van daar heb je weer zo'n uitkeringstrekker en daar kan ik niet goed tegen".

Schuldhulpverlening

Van de geïnterviewden blijken dertien mensen te maken hebben gehad met schulden, van wie elf mensen een beroep hebben gedaan op schuldhulpverlening. Ongeveer de helft van de geïnterviewden met schulden heeft de schuldsituatie beëindigd. De oorzaak van een schuldsituatie wijkt nauwelijks af van de redenen die ten grondslag liggen aan het hebben van een bijstandsuitkering. Als specifiek punt geven geïnterviewden aan dat bij (dreigende) problematische schulden hiervan tijdig bij gemeenten melding moet worden gemaakt om daarmee de schuldsituatie zo snel mogelijk op te lossen.

Een echtpaar zonder kinderen is in de bijstand terecht gekomen toen de man een hersenbloeding kreeg, waardoor het eigen bedrijf niet kon worden voortgezet. Door vaste lasten voor de huur van woning en bedrijfspand stapelden schulden zich snel op. Toen betrokkenen zich realiseerden dat het zo niet langer kon, hebben zij de hulp ingeroepen van de gemeentelijke kredietbank. De kredietbank heeft een minnelijke regeling kunnen treffen. Betrokkenen vonden de duur van de schuldhulpverlening – drie jaar – goed te overzien.

De schuldhulpverlening is essentieel geweest om alles weer op orde te krijgen. Wat daarbij wel fijn was, zo benadrukken zij, was de vriendelijkheid van de mensen van de kredietbank.

3 Conclusies op basis van de onderzoeksresultaten

Ter beantwoording van de vraag van de staatssecretaris heeft de inspectie in een verkennend onderzoek een beperkt aantal mensen benaderd die het is gelukt om na een periode van bijstand weer aan het werk te komen.

Zoals uit de oriëntatie naar voren komt, is niet iedereen in de bijstandspopulatie in staat om in loondienst of als zelfstandige te werken. De geïnterviewden zijn dus geen afspiegeling van de gehele bijstandspopulatie en uitspraken van de inspectie over het beëindigen van de uitkeringssituatie hebben daarmee voornamelijk betrekking op mensen die in staat zijn om te werken.

Er komen uit het onderzoek geen op zichzelf staande factoren naar voren die garant staan voor een succesvolle uitstroom uit armoede of uitkering. Het is een samenspel tussen de bijstandsgerechtigde, diens persoonlijke kenmerken, zijn sociale omgeving, de werkcoach en de werkgever, waarbij het aannemelijk is dat een succesvol traject begint met een positieve opstelling van de cliënt.

Voor bijna alle geïnterviewden geldt dat er sprake is van een intrinsieke motivatie om uit de uitkering te komen. Vanuit een duidelijke wil om te werken streven zij naar onafhankelijkheid. Deze motivatie weerspiegelt zich in persoonlijke eigenschappen als doorzettingsvermogen en initiatief nemen.

Als cliënten niet over dergelijke eigenschappen beschikken, ontbreekt een belangrijke succesfactor om uit de uitkering te komen. Het is de taak van gemeenten om de intrinsieke motivatie van klanten aan te spreken en waar mogelijk te helpen te verbeteren.

Tevens zijn de opstelling en invoelingsvermogen van werkcoaches belangrijk voor een succesvolle re-integratie. Daarbinnen zijn verschillende aspecten te onderkennen. Naast voor de hand liggende zaken als richting geven aan de ambities, bevorderen van de mogelijkheden van de klant en bemiddelen tussen klant en werkgever, blijkt uit de interviews dat het zich kunnen verplaatsen in de omstandigheden van de klant en het op basis daarvan op het juiste moment geven van een duwtje in de rug (empathisch vermogen), elementen zijn die bijdragen aan een succesvolle re-integratie. Duidelijk aangegeven wat er van de cliënt wordt verwacht is een ander aspect dat geïnterviewden als belangrijk naar voren brengen.

Het is aannemelijk dat een positieve opstelling van de klant zijn doorwerking zal hebben op de opstelling van de werkcoach als het gaat om initiatieven om iemand aan het werk te helpen.

Dit temeer omdat werkcoaches aangestuurd worden op basis van te bereiken resultaten. Om zijn 'targets' te kunnen halen zet een werkcoach zich sneller in voor mensen die zich actief opstellen bij het zoeken naar werk dan voor klanten met een meer passieve houding.

Als laatste partij zal ook een potentiële werkgever eerder zijn medewerking verlenen aan iemand die zich positief opstelt en laat zien er wat van te willen maken.

Een positieve opstelling van de klant en de drang om aan het werk te komen is daarmee als het ware het vliegwiel om allerlei andere factoren in gang te zetten en vormt dus een belangrijke factor. Overigens is de positie van werkgevers in dit onderzoek niet meegenomen.

Op basis van voorgaande overwegingen komt de inspectie tot de conclusie dat er geen op zichzelf staande factoren zijn te benoemen die garant staan voor een succesvolle uitstroom uit armoede of uitkering. Het is een samenspel, waarbij het aanemelijk is dat een succesvol traject begint met een positieve opstelling van de klant.

De inspectie vat het beeld dat uit het onderzoek is ontstaan als volgt samen:

Een positieve opstelling van de klant, gekoppeld aan een individuele en stimulerende benadering van een werkcoach, leidt tot de grootste kans op uitstroom uit de armoede.

Bijlage 1

Vragenlijst

INTERVIEW (SUCCES) FACTOREN

Datum interview :
Naam of gefingeerde naam geïnterviewde :
Man of vrouw :
Gemeente :

INTRODUCTIE ONDERZOEK

- wie is IWI
- op verzoek staatssecretaris nu een soort vooronderzoek naar (succes)factoren
- 20-25 interviews
- rapportage over factoren die zijn aangegeven door de mensen die geïnterviewd zijn.
- Altijd ANONIEM.
- Bezwaar tegen bandopname?

VRAGENLIJST

1. Wat verstaat u onder armoede? Vindt u zelf dat u eerst in armoede leefde en daar nu uit ben gekomen?

...

Nb: Als iemand vindt dat hij/zijzelf niet in armoede leefde, dan in de vervolgvragen praten over een laag inkomen of uitkering

Vervolgens willen we eerst een paar persoonlijke vragen stellen en daarna over de activiteiten en omstandigheden die hebben geleid tot het verkrijgen van zelfstandige/hogere inkomsten en het einde van een periode van armoede.

2. Hoe is uw gezinssamenstelling?

- Alleenstaande
- Alleenstaand ouder met ... kinderen, leeftijden:
- Gehuwd/Samenwonend zonder kinderen
- Gehuwd/Samenwonend met ... kinderen in de leeftijd van

3. Wat is uw leeftijd?

... jaar

4. Wat is uw land van herkomst?

- Nederland
- EU land
- Niet westerse achtergrond

5. Wat voor opleiding heeft u gehad?

- Geen onderwijs
- Lager onderwijs
- Lager beroepsonderwijs (LBO/LTS/VBO/VMBO 1-3 leerwegen)
- Middelbaar onderwijs (MAVO/VMBO 4 theoretische leerweg/ ULO/MULO)
- Middelbaar beroepsonderwijs (MBO)
- Voorbereidend hoger onderwijs (HAVO/VWO/HBS/Gymnasium)
- Hoger beroepsonderwijs (HBO)
- Wetenschappelijk onderwijs

6. Heeft u eerder gewerkt?

Een arbeidsverleden hebben, kan een rol spelen bij het verkrijgen van een hoger inkomen

7. Bent u lid van een vereniging, of doet/deed u vrijwilligerswerk?

Het gaat erom of iemand nog op andere wijze participeert. Mogelijk heeft dit netwerk een rol gespeeld bij het verkrijgen van een hoger inkomen.

Hierna volgen vragen over de activiteiten en omstandigheden die een rol hebben gespeeld bij het verwerven van een zelfstandig/hoger inkomen.

8. Hoe bent u in de uitkering/armoede terecht gekomen. Wat was de oorzaak?

- verlies baan/ geen baan na opleiding
- schulden
- echtscheiding
- (zorg voor) kinderen
- te weinig opdrachten (in geval van zelfstandige)
- verslaving
- combinatie genoemde factoren
- anders, namelijk.....

9. Wat was het belangrijkste middel van bestaan aan het einde van (tijdens) de periode dat men een uitkering had/in armoede leefde?

- Werk in loondienst
- Eigen bedrijf
- Eigen vermogen (waar men op inteerde). (Wanneer er sprake is van eigen vermogen dat boven de zgn. grens van het vrij te laten vermogen komt (= ongeveer € 5.500 voor alleenstaanden en ongeveer € 11.000 voor gezinnen) is er geen sprake van armoede.)
- Uitkering
- Wwb
- Ww
- Wia
- Wao
- Wajong

10. Hoe lang duurde deze periode van uitkering/armoede?

- Korter dan 1 jaar
- 1 tot 2 jaar
- 2 tot 3 jaar
- langer dan 3 jaar

11. Wat waren uw motieven om te proberen uit de uitkering of armoede te komen?

- afweging kosten en baten (financiële vooruitgang/hogere levensstandaard)
- rekeningen niet kunnen betalen/ (dreigende) schulden
- sociale voordelen
- sociale contacten
- carrière
- benutten opleiding en ervaring
- zinvolle tijdsbesteding
- subjectieve arbeidsmarktkansen
- waargenomen werkgelegenheid
- perceptie selectiebeleid werkgevers
- attitude over arbeidsdeelname
- arbeidsethos
- sociale normen
- het is een verplichting, de uitkerende instantie drong aan

12. Ondervond u problemen/belemmeringen bij uw streven om uit de uitkering/armoede te geraken? Zo ja, welke? Zo nee, door naar vraag 16

- Gezondheidsproblemen
- Schulden (doorvragen)
- Onvoldoende opleiding
- Gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal
- Wachten op verblijfsdocumenten/illegaal
- Zorg voor anderen
- Anders, namelijk
- N.v.t.

13. Hoe heeft u deze problemen/ belemmeringen overwonnen of verminderd?

14. Wie waren betrokken bij deze aanpak en daarmee bij het oplossen of verminderen van het probleem? Wat was hun bijdrage?

- Betrokkene zelf
- Maatschappelijke organisaties/instanties (Ook hier graag op doorvragen (integrale dienstverlening of versnipperd?; bureaucratisch of maatwerk?))
- Familie, vrienden, kennissen
- Werkgever
- Anders, namelijk

15. Waar heeft de aanpak toe geleid? Wat was het resultaat?

16. Wat was de reden dat u de uitkering kon beëindigen/ uit de armoedesituatie kwam? Wat voor baan heeft u nu?

- Van een uitkering naar een baan
- Van een baan naar een betere baan
- Meer uren
- Hoger uurloon
- Meer opdrachten (als zelfstandige)
- Wijziging gezinssamenstelling
- Huwelijk of samenwonen
- Uit huis gaan kind(eren)
- Ontvangen alimentatie
- Winnen van de loterij/ erfenis/ andere toevallige omstandigheid
-

N.b. vragen we nog of iemand nog wel gebruikt maakt van aanvullende minimaalvoorzieningen?

17. Welke activiteiten heeft u daarvoor ondernomen?

(Deze activiteiten zijn direct gericht op het verhogen van het inkomen, in tegenstelling tot de activiteiten waar naar wordt gevraagd bij vraag 13. Die zijn gericht op het wegnemen van belemmeringen die het verhogen van het inkomen bemoeilijken):

- Solliciteren
- Verwerven opdrachten (als zelfstandige)
- Anders, namelijk
- Combinatie, te weten

18. Waren daar nog andere mensen of instanties bij betrokken? Zo ja, wie en wat was hun bijdrage?

- Betrokkene zelf
- Maatschappelijke organisaties/instanties
- Gemeente/UWV
- Familie, vrienden, kennissen
- Werkgever

- Anders, namelijk
- N.v.t.

19. Wat ziet u zelf als belangrijke persoonlijke eigenschappen om uit de uitkering/armoede te komen?

- Zelfvertrouwen
- Flexibiliteit
- Incasservermogen
- Doorzettingsvermogen
- Geluk dit is geen persoonlijke eigenschap, maar situationele factor?
- Anders, namelijk

20. Wat had uzelf niet (direct) in de hand maar heeft u wel geholpen om uit de uitkering/armoede te komen? Oftwel heeft iets of iemand u een zetje in de rug gegeven? Zo ja, wie was dat en wat deed hij of zij?

(Belangrijke situationele factoren/ randvoorwaarden om uit de armoede te komen)

- bereidwillige werkgever
- mogelijkheid om een opleiding te volgen
- Motiverende afspraken met één van de genoemde betrokken actoren (en wie dan)
- Schuldhulpverleningstraject gestart
- Verstrekken van hulp/materialen (zoals aangepaste schoenen oid) waarmee werken mogelijk werd
- Het hebben van een sociaal netwerk
- Anders, namelijk
- Combinatie van

21. Wat ziet uzelf als de belangrijkste verklaring dat u uit de uitkering/armoede bent gekomen?

Bijlage 2

Oriëntatie op onderzoek naar armoede in Nederland

In deze bijlage wordt aan de hand van eerder onderzoek het begrip armoede in Nederland beschreven en wordt ingegaan op de positie van gemeenten en werkzaamheden die zij op dat terrein verrichten.

Het begrip armoede

SCP en CBS noemen vier inkomensgrenzen aan de hand waarvan armoede in Nederland in kaart kan worden gebracht.²

Daarbij gaat het om de beleidsmatige inkomensgrens, de lage inkomensgrens en twee varianten die op budgetten zijn gebaseerd.

Alle inkomensgrenzen worden berekend naar de samenstelling van het huishouden. Zo bedroeg bijvoorbeeld de lage inkomensgrens voor een alleenstaande in 2009 930 euro per maand.

Van de bijna 6,9 miljoen huishoudens in 2009 moest 7,7 procent van een laag inkomen rondkomen. Daarmee komt het totaal aantal huishoudens met een laag inkomen in 2009 uit op 531.000. Daarvan moesten er 164.000 ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen.

Een laag inkomen, zo blijkt uit het Armoedesignalement 2010, komt relatief het meest voor bij huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een uitkering. Van de huishoudens die hun inkomen voornamelijk uit werk betrekken, hadden in 2009 alleen zelfstandigen met een aandeel van 12% vaker dan gemiddeld een laag inkomen.

Beëindigen of voortduren van een armoedesituatie

Met het rapport 'Uit de armoede werken' doet het SCP verslag van een studie naar de oorzaken van beëindiging of juist het voortduren van een armoedesituatie.³ Uit dit onderzoek blijkt dat armoede in een (krappe) meerderheid van de gevallen een tijdelijke kwestie is.

Weet men na een periode van armoede boven de lage inkomensgrens uit te komen, dan is dat in veruit de meeste gevallen toe te schrijven aan het vinden van (meer uren) betaald werk. Hoewel werk geen garantie biedt op uitstroom uit armoede, komt het – andersom- weinig voor, dat er uitstroom plaatsvindt zonder het vinden van een (andere) baan.

Andere factoren waarvan het SCP in dit onderzoek is nagegaan of zij een rol spelen bij de uitstroom uit armoede, zijn de ideeën die men heeft over de waarde van werk en over de 'normaliteit' van niet werken.

Of iemand niet werken als 'normaal' beschouwt, hangt er volgens het onderzoek van het SCP mede vanaf of men, nu of in het verleden, gewend is aan werkloosheid binnen de familie- of vriendenkring. Het blijkt dat mensen die zelf geen betaald werk verrichten, meer niet-werkenden kennen dan mensen die een baan hebben. Ook zijn niet-werkenden vaker al in hun jeugd geconfronteerd met werkloosheid.

Van de mensen die in de onderzoeksperiode 2004-2007 niet uit de armoede zijn gekomen – de blijvend armen - heeft 34 procent naar werk gezocht.

² SCP: Armoedesignalement 2010

³ SCP: Uit de armoede werken, 2010

Invloed van de armoedeval

De angst voor een (gedeeltelijk) verlies van het recht op huurtoeslag en/of op kwijtschelding van lokale heffingen wordt weinig genoemd als reden om niet te zoeken naar werk. Bij hooguit 3 procent speelt dit een rol. In overeenstemming met eerder onderzoek, zo constateert het SCP, duidt deze bevinding er op dat de invloed van de armoedeval op het zoekgedrag bij aanvullende inkomensafhankelijke regelingen beperkt is.

Tegelijkertijd is het (vermeende) uitblijven van inkomensverbetering bij werkaanvaarding voor een aantal mensen wel degelijk een reden om niet naar werk te zoeken. Bijna 15 procent van de niet-werkenden geeft te kennen er financieel onvoldoende op vooruit te gaan en ruim 5 procent noemt de kosten van kinderopvang te hoog.

In haar rapport Armoedebestrijding concludeert ook de Inspectie Werk en Inkomen dat het zoekgedrag slechts beperkt wordt beïnvloed door de armoedeval. Persoonlijke kenmerken en sociale wenselijkheid spelen een belangrijkere rol.⁴ Dit laat onverlet, zo vervolgt de inspectie, dat er klanten zijn die hun zoekgedrag wel negatief laten beïnvloeden door het ontbreken van inkomensperspectief.

De Raad voor Werk en Inkomen (RWI) constateert in zijn rapport van 2011 dat werknemers die voltijds werken tegen cao-loon doorgaans gevrijwaard zijn van armoede.⁵ Bij werkende armen gaat het vaak om werknemers die in deeltijd werken, vaak ook in instabiele arbeidsrelaties. Uit Europees onderzoek, zo haalt de RWI aan, blijkt dat de groep eenoudergezinnen met de zorg voor kinderen in Nederland de meest problematische groep is vanuit het perspectief van werk en armoede.

Uitkeringsbestand van gemeenten

De Divosa-monitor van 2009 biedt inzicht in de participatiepositie van klanten van gemeenten (mensen jonger dan 65 jaar met en zonder uitkering).⁶ Het blijkt dat 36 procent van de doelgroep van sociale diensten werkt. 17 procent heeft betaald werk, waarbij de sociale dienst ondersteuning biedt met bijvoorbeeld een loonkostensubsidie of werkbegeleiding. 19 procent werkt onbetaald, bijvoorbeeld als vrijwilliger of via een arbeidstoeleidingstraject. 25 procent neemt deel aan georganiseerde activiteiten, bijvoorbeeld een opleiding of vormen van arbeidsactivering.

Participatiepositie gemeenten	Betaald werk met ondersteuning	Onbetaald werk	Deelname georganiseerde activiteiten	Beperkte of geen sociale contacten
percentages	17%	19%	25%	41%

41 procent van de totale doelgroep heeft beperkte of geen sociale contacten. Zorg en maatschappelijke activering zijn manieren om de participatiegraad van deze klanten te verbeteren. 79 procent van de mensen met een uitkering heeft volgens sociale diensten een belemmering.

Het gaat met name om fysieke en psychische belemmeringen, en/of een lage of verouderde opleiding. Gemiddeld geven gemeenten, zo blijkt verder uit de monitor, 35 procent van de klanten een (tijdelijke) ontheffing van de arbeidsplicht.

⁴ IWI: Armoedebestrijding, november 2010

⁵ RWI: Werkende armen, analyse 2011

⁶ Divosa: Meer dan ooit, monitor 2009

Het onderzoek 'Participatie ontwikkeling in perspectief' werpt licht op de positie op de participatieladder van cliënten van gemeenten.⁷ De participatieladder die door steeds meer gemeenten wordt gebruikt om de resultaten op het gebied van re-integratie te volgen, kent zes treden. Op trede 1 zijn ingedeeld mensen die geïsoleerd leven en op trede 2 mensen met (weinig) sociale contacten buitenshuis. Op trede 3 zijn mensen ingedeeld die deelnemen aan georganiseerde activiteiten en op trede 4 mensen die onbetaald werk verrichten. Op trede 5 gaat het om mensen die betaald werk verrichten met ondersteuning en op trede 6 mensen om mensen die betaald werken. Het blijkt dat circa 50 procent van de bijstandsgerechtigden zich bevinden op de onderste twee treden van de participatieladder. Zij leven geïsoleerd en hebben weinig sociale contacten buiten de deur. Ouderen (>55 jaar) zijn op deze treden oververtegenwoordigd. Hoe langer iemand een bijstandsuitkering ontvangt, zo blijkt uit dit onderzoek, hoe groter de kans dat iemand op trede één of twee staat.

Het onderzoek Armoedebestrijding van de inspectie meldt dat personen die minder sociaal participeren een grotere afstand tot de arbeidsmarkt hebben. Onderdeel van het armoedebestrijdend beleid van gemeenten is om door de inzet van voorzieningen het sociaal isolement te doorbreken. Het blijkt echter dat niet alleen de voorzieningen bijdragen aan participatie maar dat persoonlijke kenmerken, zoals zelfredzaamheid en opleiding, daarbij mede een rol spelen.

Re-integratieactiviteiten en volumeontwikkeling bijstandsgerechtigden

Uit de Divosa-monitor 2009 blijkt dat sinds de invoering van de Wet werk en bijstand (WWB) in 2004 het aantal mensen met een bijstandsuitkering fors is gedaald. Met de hoogconjunctuur als wind in de rug hebben sociale diensten kunnen bijdragen aan de kabinetsdoelstellingen om de arbeidsparticipatie te verhogen. De crisis – die vanaf eind 2008 zichtbaar werd – plaatst volgens Divosa de natuurlijke spanning tussen korte en lange termijn weer volop op de agenda. Met de monitor 2011 schenkt Divosa aandacht aan die kosteneffectiviteit van re-integratie.⁸ Elke uitkeringsgerechtigde die geheel of gedeeltelijk uitstroomt, leidt tot een directe kostenbesparing (op de uitkeringslasten). Investeren in mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt is misschien op langere termijn het meest effectief, zo stelt Divosa, maar omdat gemeenten nu grote tekorten hebben, is er geen tijd om daar op te wachten. Dit wordt nog versterkt doordat werkcoaches worden aangestuurd op basis van te bereiken resultaten. Hierdoor komt de nadruk te liggen op de re-integratie van mensen die op korte termijn perspectief op werk hebben.⁹

Noties van de inspectie op basis van hiervoor aangehaalde onderzoeken

Het blijkt dat een laag inkomen het meest voorkomt bij huishoudens die vooral afhankelijk zijn van een (bijstands)uitkering. Weet men na een periode van armoede boven de lage inkomensgrens uit te komen, dan is dat in veruit de meeste gevallen toe te schrijven aan het vinden van (meer uren) betaald werk. Werknemers die vol-tijd werken tegen een cao-loon zijn doorgaans gevrijwaard van armoede.

Sinds de invoering van de WWB in 2004 is het aantal mensen met een bijstandsuitkering tot 2009 fors gedaald. In verband met de crisis loopt het aantal bijstandsge-

⁷ Divosa: Participatie ontwikkeling in perspectief, 2011

⁸ Divosa: Grenzen verleggen, monitor 2011-deel 1

⁹ IWI: Participatie in crisistijd, november 2010

rechtigden vanaf 2009 weer op. Begin 2011 telde Nederland 315.000 bijstandsuitkeringen.¹⁰

Van de mensen met een bijstandsuitkering ondervindt volgens de sociale diensten 79 procent belemmeringen bij het vinden van werk. 50 procent van de bijstandsgerechtigden bevindt zich op de twee onderste treden van de participatieladder, leven geïsoleerd en hebben weinig sociale contacten. Zorg en maatschappelijke activering zijn manieren om de participatiegraad van deze klanten te verbeteren.

Van de mensen die blijvend arm zijn, is 34 procent actief op zoek naar werk.

Gezondheidsklachten vormen de meestgenoemde reden om niet naar werk te zoeken, voor de blijvend armen geldt dat voor bijna 80 procent.

Deze noties maken duidelijk dat van het huidige (bijstands)uitkeringsbestand een belangrijk deel een grote afstand heeft tot de arbeidsmarkt en een deel daarvan niet actief op zoek is naar werk. Uit oogpunt van kosteneffectiviteit richten gemeenten zich bij de re-integratieondersteuning op mensen met de beste kansen. Waar de inspectie op zoek is naar factoren die mensen helpen om aan de slag te komen, richt deze inspanning zich wat bijstandsgerechtigden betreft voornamelijk op mensen met reële mogelijkheden om aan de slag te komen.

¹⁰ Bron CBS, mei 2011

Bijlage 3A

Datamatrix 01, persoonlijke kenmerken

	Man/ vrouw	Leeftijd	opleiding	Gezins- situatie	regio	Geb. land	Reden uitk.	Werk- ervaring	Vrijw. werk	armoede
Interview 001	V	30-50	LBO	3	O	Ned	S	nee	nee	1
Interview 002	V	30-50	LBO	3	O	Ned	S	nee	Nee	1
Interview 003	V	<30	MBO	3	O	Ned	W	ja	nee	1
Interview 004	V	30-50	HBO	1	O	Ned	W	ja	ja	1
Interview 005	V	30-50	MBO	3	O	Ned	S	ja	---	2
Interview 006 ¹¹										
Interview 007	M	<30	HBO	1	W	NW	W	ja	nee	2
Interview 008 ¹²	V	30-50	MBO	2	N	Ned	Waz- uitk.	Ja	Nee	2
Interview 009	V	30-50	MBO	3	O	Ned	W	Ja	Nee	2
Interview 010	V	>50	HBO	1	W	Ned	S	ja	nee	1 (eigen vermogen)
Interview 011 ¹³	M	>50	LBO	1	N	NW	WAO- Uitk.	ja	ja	2
Interview 012	M	30-50	HBO	4	O	NW	A	ja	ja	2
Interview 013	M	>50	MBO	1	Z	Ned	W	ja	nee	1
Interview 014	V	>50	MBO	2	W	Ned	W	Nee	Ja	2
Interview 015	V	<30	Univ.	3	W	Ned	A	Nee	Nee	2
Interview 016	V	30-50	MBO (tij- dens uit- kering)	3	O	NW	S	Nee	Nee	?
Interview 017	V	30-50	MBO	3	O	NW	S	ja	ja	1
Interview 018	V	30-50	MBO	3	W	Ned	W/ao	ja	Nee	2 (gaat al- lemaal net, voedselbank)
Interview 019	V	>50	LBO	1	W	NW	S	Nee	Nee	2 (te weinig om van te leven, voed- selbank)
Interview 020	M	30-50	LBO	4	N	Ned	W (door ao)	Ja	Nee	1

¹¹ Gesprek met hulpverlener. Informatie is geconfronteerd met onderzoeksbevindingen.

¹² Dit interview staat in het teken van schuldsanering/schuldhulpverlening

¹³ Dit interview staat in het teken van schuldsanering/schuldhulpverlening

Interview 021	M	>50	Univ.	3	W	Ned	W	Ja	Ja	2
Interview 022	V	30-50	MBO	3	W	NW	S	ja	Nee	1
Interview 023	V	30-50	LBO	3	W	NW	S	Nee	ja	2
Interview 024	V	30-50	MBO	3	W	NW	W	ja	Nee	1
Interview 025 Voedselbank	M	30-50	MBO	4	N	Ned	Lenen voor de kinderen	Ja	Nee	1
Interview 026 Voedselbank	V	30-50	LBO	3	N	Ned	W+S	ja	Nee	1
Interview 027 Voedselbank	V	30-50	Lo	3	N	Ned	?	Ja	Nee	2
Interview 028 Voedselbank	V	30-50	MBO	3	N	EU	S	Nee	Nee	2
Interview 029 Voedselbank	V	30-50	MBO	3	N	Ned	S	Nee	Nee	1
Interview 030	V	>50	LBO	1	N	Ned	W	ja	Nee	1

Toelichting datamatrix 01: persoonlijke kenmerken

Regio: Noord, Oost, West, Zuid.

Geslacht: M, V.

Gezinssituatie: 1. alleenstaand, 2. gehuwd/samenwonend, 3. alleenstaand met kinderen, 4. gehuwd, samenwonend met kinderen.

Leeftijd: < 30 jaar, 30 t/m 50 jaar, >50 jaar.

Opleiding: LO, LBO, MBO, HBO, Univ(ersitair).

Geboorteland: Ned, EU, NW (niet westers).

Reden uitkering: (W)werkloosheid, (S)scheiding, (A)anders

Werkervaring(direct voorafgaand aan de uitkering): ja, nee.

Vrijwilligerswerk (voorafgaand en tijdens uitkering): ja, nee

Ervaren armoede: 1. kon rondkomen, 2. kon moeilijk rondkomen, 3. kon niet rondkomen.

Bijlage 3B**Datamatrix 02: motieven en activiteiten.**

	Duur	Motieven	activiteiten	belemmeringen	beëindiging
Interview 001	>3 jaar	Onafhankelijkheid Financiële positie	Solliciteren	Opleiding Werkervaring	Inkomen (uit arbeid)
Interview 002	>3 jaar	Onafhankelijk	Solliciteren (direct bellen)	Opvang kind	Inkomen
Interview 003	1-3 jaar	Onafhankelijkheid Arbeidsethos	Solliciteren (hulp CWI)	Opleiding Opstelling gemeente (liever eerst uitkering/opleiding dan meteen werk)	Inkomen
Interview 004	>3 jaar	Onafhankelijkheid Zelfstandigheid	Solliciteren, (via vrijwilligerswerk naar vast werk)	Arbeidsongeschied Schulden Instanties die langs elkaar heen werken.	Inkomen
Interview 005	1-3 jaar	Onafhankelijkheid	Via werken met behoud uitkering Naar vast werk	Machtspositie instanties Uitblijven schuldsanering	Inkomen
Interview 006					
Interview 007	<1 jaar	Arbeidsethos leeftijd	Sollicitaties, werk via kennis	Taal	Inkomen
Interview 008					
Interview 009	< 3 jaar	Onafhankelijkheid (wilde van de BBZ uitkering afkomen)	Sollicitaties, inschrijving flexbureau, na periode om als zelfstandige aan de slag te gaan	Bureaucratische opstelling gemeente. "zitten er negatief in, mensen willen makkelijk aan geld komen"	Inkomen partner
Interview 010	>3 jaar	Arbeidsethos Sociale contacten (onder de mensen zijn)	Sollicitaties Gesubsidieerde baan	Arbeidsmarkt leeftijd	Inkomen (met loondispensatie)
Interview 011					
Interview 012	>3 jaar	Arbeidsethos Sociale contacten Drang gemeente	Via werkconsulent gemeente	Werkervaring Opleiding Taal Leeftijd	Inkomen
Interview 013	1-3 jaar	Financiële positie	Via werkconsulent gemeente	Schulden Situatie onder ogen zien	Inkomen
Interview 014	<1 jaar	Arbeidsethos Onafhankelijkheid	Via leer/werk traject in vaste dienst	Thuisituatie (omgooien rolpatroon)	Inkomen
Interview 015	<1 jaar	Arbeidsethos	Sollicitaties Aangereikte vacatures	Geen	Inkomen

Interview 016	1-3 jaar	Onafhankelijkheid Financiële positie Arbeidsethos	Volgen opleiding (eigen initiatief) Solliciteren	Wisselende contactpersonen bij gemeenten Werd niet echt geluisterd	Inkomen (door armoedeval er in inkomen op achteruitgegaan)
Interview 017	1-3 jaar	Schaamte Sociale contacten	Solliciteren	Geen	Inkomen (armoedeval, geen toeslagen meer)
Interview 018	> 3 jaar	Schuldenproblematiek (schaamte overwinnen)	Beroep op schuldhulpverlening en voedselbank	Noodzaak van auto was niet voor iedereen duidelijk	I.v.m. ao, nog twee jaar vrijgesteld van sollicitatieplicht
Interview 019	> 3 jaar	Schuldenproblematiek (problemen oplossen)	Beroep op schuldhulpverlening	Geen	Over twee jaar schuldenvrij
Interview 020	1-3 jaar	Onafhankelijkheid (op eigen benen staan)	Sollicitatie bij oude werkgever	Gemeente werkte niet mee aan omscholing tot vrachtwagenchauffeur	Inkomen (ook van partner)
Interview 021	>3 jaar	Drang gemeente Arbeidsethos Sociale contacten	Via werkconsulent gemeente	Leeftijd	Inkomen + loonkostensubsidie
Interview 022	1-3 jaar	Sociale contacten Meedoen	Via leer/werk traject gemeente	Opvang kind	Inkomen
Interview 023	>3 jaar	Onafhankelijkheid	Via vrijwilligerswerk, gesubsidieerd werk naar vast werk	Geen	Inkomen
Interview 024	<1 jaar	Verveling Willen meedoen	Sollicitaties Via werkconsulent gemeente	Geen	Inkomen
Interview 025	N.v.t.	streven naar rust en een 'normaal' leven	Via voedselbank naar schuldhulpverlening	Spanningen door schuldeisers aan de deur	Nog niet schuldenvrij, wel uitzicht
Interview 026	< 1 jaar	?	Via voedselbank en sociale dienst	In aanvang weinig medewerking gemeente, wachttijd kinderopvang	Nog niet schuldenvrij, wel uitzicht
Interview 027	N.v.t.	?	Via uitzendbureau naar vacatures gezocht	Geen	Nog niet schuldenvrij, wel uitzicht
Interview 028	N.v.t.	Voorbeeld willen zijn voor kinderen	Schuldhulpverlening	Schaamte om problemen te melden	Nog niet schuldenvrij, wel uitzicht
Interview 029	N.v.t.	Streven naar zelfstandigheid	Familie, voedselbank en sociale dienst	Weinig medewerking gemeente, problemen met kinderopvang	Nog niet schuldenvrij, wel uitzicht
Interview 030	> 1 jaar	?	Sollicitaties Hulp gezocht bij instanties	leeftijd	Nog geen oplossing, "zit er nog middenin"

Toelichting datamatrix 02: motieven en activiteiten

Duur: onderverdeeld naar < 1 jaar, van 1 jaar t/m 3 jaar, > 3 jaar

Motieven: hier worden de redenen genoemd die voor geïnterviewden aanleiding zijn geweest om stappen te zetten om uit de uitkering (soms uit de schulden) te komen.

Activiteiten: de feitelijke stappen die zijn gezet om uit de uitkering/schulden te komen.

Belemmeringen: elementen die een belemmering vormden bij het zoeken en aanvaarden van werk.

Beëindiging: Het betreft hier de reden op grond waarvan de bijstandsuitkering is stopgezet.

Bijlage 3C

Datamatrix 03: persoonlijke eigenschappen en ervaren ondersteuning.

	Persoonlijke eigenschappen	Ondersteuning door familie kennissen	Ondersteuning instanties
Interview 001	Doorzettingsvermogen geluk	----	Vacatures aangereikt door gemeenten; Vacatureborden UWV WERKbedrijf.
Interview 002	Doorzettingsvermogen; Positieve uitstraling ("als je lacht, krijg je een lach terug"); Niet kieskeurig (pak wat je krijgen kan).	Ouders voor opvang kind.	Via gemeente sollicitatietraining bij Alexander Calder; Opstapbaan bij gemeente.
Interview 003	Doorzettingsvermogen; Doel hebben, iets willen bereiken.	Moeder voor opvang kind.	Consulente CWI ("echt geïnteresseerd, samen zoeken naar de beste weg naar werk" invoelingsvermogen)
Interview 004	Hulp durven vragen; Assertief zijn.	Leger des Heils; Ouders en broer hebben gestimuleerd.	Gemeente heeft geen actieve rol gespeeld.
Interview 005	Trots opzij kunnen zetten ("je komt er zelf niet uit")	Oma voor opvang kind; Moeder voor maken kleding en andere bijdragen in natura.	Omgang gemeente verliep niet prettig; (voelde zich vaak gekleineerd) Via CWI, traject werken met behoud van uitkering (wel luisterend oor bij werkcoach CWI, invoelingsvermogen)
Interview 006			
Interview 007	Doorzettingsvermogen; Positieve instelling ("je moet jezelf helpen, pas dan kan iemand anders je helpen")	-----	-----
Interview 008	Schuldenverhaal		
Interview 009	(Negatieve) energie door opstelling gemeente	Voor 100% haar partner	Omgang met gemeente was niet prettig. Veel controle, weinig vrijheid, gevoel van onmacht, profiteur zijn.

Interview 010	Doorzettingsvermogen; Flexibiliteit; (breed inzetbaar)	-----	Intensief contact met klantmanager gemeente (begrip voor haar omstandigheden).
Interview 011	Schuldenverhaal		
Interview 012	-----	-----	Zonder ondersteuning gemeenteconsulent was het niet gelukt (zetje in de rug)
Interview 013	Inzet, vechtlust; Zelf willen.	Gesprekken met schoonzus en huisarts (situatie onder ogen durven zien)	Hypotheekbank die zich m.b.t. schulden coöperatief opstelde; Werkconsulent gemeente ("dat de consulent er de tijd voor nam was heel belangrijk")
Interview 014	Doorzettingsvermogen; Inzet, zelf willen.	Ondersteuning door gezin.	Werkconsulent gemeente opende ogen ("als je man niet meer kan werken, waarom jij dan niet") Re-integratie consulent werkte enthousiasmerend.
Interview 015	Doorzettingsvermogen; Zelf actief zijn, initiatief nemen.	-----	Sollicitatietraining via gemeente (strakke begeleiding, zij zaten er bovenop); Werkplein door aanbieden vacatures.
Interview 016	Doorzettingsvermogen; Geloof in eigen kunnen.	-----	Opleiding via traject voor jonge moeders. Initiatief van gemeente, deelname door eigen inzet.
Interview 017	Doorzettingsvermogen; Toekomst met perspectief.	-----	Erg positief over rol contactpersoon bij gemeente.
Interview 018	Positieve instelling;	-----	Door sociale dienst gewezen op (enkele) toeslagen. Op eigen initiatief toelagen chronisch zieken, stichting leergeld en voedselbank.
Interview 019	doorzettingsvermogen	-----	Schulden onder controle, dankzij gemeente en mentor schuldhulpverlening.
Interview 020	Doorzettingsvermogen; Arbeidsethos.	-----	Geen hulp van gemeente ervaren.

			Aangeboden werk (sportterrein) paste niet.
Interview 021	Alles willen aanpakken (ook al past het niet bij de opleiding)	-----	Gesubsidieerd werk dankzij werkconsulent gemeente (deze gaf ruimte en tijd voor ontwikkelen eigen initiatieven voor zelfstandige arbeid)
Interview 022	Incasservermogen (kritiek kunnen accepteren); Communicatief; Zelfvertrouwen.	Opvang kinderen door vrienden en kennissen.	Stagebegeleidster werk/leer traject (luisterend oor maar ook grenzen stellend); Onderlinge contacten cursisten.
Interview 023	Positieve instelling; Initiatiefrijk.	Via eigen netwerk van vrienden en kennissen aan werk gekomen	Goed contact met klantmanager gemeente (tijd gekregen om na scheiding even bij te komen)
Interview 024	Doorzettingsvermogen; Eigen initiatief.	Familie heeft (tijdelijk) gezorgd voor woonruimte.	Werkconsulent van gemeente was begripvol, streng en sturend (keuze voor baan in beveiliging).
Interview 025	Doorzettingsvermogen; Zin geven aan het leven.	Familie	Bewindvoerder schuldhulpverlening
Interview 026	?	Hulp familie	Voedselbank en sociale dienst gemeente.
Interview 027	Geloof in jezelf.	-----	Schuldhulpverlening plangroep gemeente
Interview 028	Doorzettingsvermogen	Financiële ondersteuning familie	-----
Interview 029	?	Extra kleding, voedsel door familie	Voedselbank en sociale dienst.
Interview 030	Positieve instelling	Ondersteuning door familie en vrienden	Voedselbank en plangroep schuldhulpverlening.

Bijlage 3D**Datamatrix 04: schuldhulpverlening**

	Schuldsanering/ hulpverlening	Reden schuldsane- ring	Duur schuld hulpverlenings Traject	Traject beëindigd
001	Nee			
002	Nee			
003	Ja, schuldhulpver- lening	Te veel uitgaven (om zich beter te voelen)	> 3jaar	ja
004	Ja, budgetbeheer	Tijdelijke stopzetting uitkering	?	ja
005	Ja, budgetbeheer	Hoge vaste lasten	> 3 jaar	ja
006	Algemeen			
007	Nee			
008	Ja, budgetbeheer	Faillissement als ge- volg van ao.	3 jaar	ja
009	Nee			
010	Nee			
011	Ja, budgetbeheer	Echtscheiding	> 3 jaar	Ja, "zonder schuld- hulpverlening GKB had ik het niet ge- red"
012	Nee (wel schulden, maar met hulp van familie/kennissen zelf opgelost)			
013	Nee			
014	Nee			
015	Nee			
016	Nee			
017	Ja, budgetbeheer	Echtscheiding	< 3 jaar	Ja
018	Ja, budgetbeheer	Arbeidsongeschiktheid	> 3 jaar	Nee, wel binnen- kort
019	Ja, budgetbeheer	Echtscheiding	> 3 jaar	Nee, uitzicht op beëindiging over twee jaar.
020	Ja, bewindvoerder zorgt voor betaling vaste lasten)	Ziekte	> 3 jaar	Nee
021	Nee			
022	Nee			
023	Nee			
024	Nee			
025	Ja, bewindvoerder schuldsanering	Schulden, ivm kosten voor kinderen	< 3 jaar	Nee, wel stabiel met uitzicht
026	Ja, schuldsanering	Echtscheiding	< 3 jaar	Nee, wel stabiel met uitzicht
027	Ja, schuldhulpver- lening	Onvoldoende inkomen voor onderhouden	< 3 jaar	Nee, wel stabiel met uitzicht.

		groot gezin		
028	Ja, schuldhulpverlening	Echtscheiding, icm eigen woning	< 3 jaar	Nee, wel stabiel met uitzicht
029	Ja, eigen initiatief met hulp familie	Echtscheiding	< 3 jaar	Nee, wel stabiel met uitzicht
030	Ja, plangroep schuldhulpverlening	Werkloosheid door reorganisatie	?	Onduidelijk

De eerste 24 interviews hebben hoofdzakelijk betrekking op mensen die vanuit een uitkeringssituatie aan het werk zijn gegaan. Een deel daarvan heeft te maken gehad of heeft nog te maken met schulden. De redenen om in een schuldensituatie terecht te komen en de motieven en eigenschappen om die situatie te beëindigen zijn niet veel anders dan de redenen die ten grondslag liggen aan het beëindigen van de uitkering. Specifiek punt wat bij het hebben van schulden naar voren komt is het tijdig onderkennen van een problematische schuldensituatie en hiervan zo snel mogelijk melding maken bij de gemeente. De interviews 25 t/m 30 richten zich specifiek op mensen met schulden. Ook voor die mensen geldt, dat de reden om in een schuldensituatie te geraken niet afwijkt van de redenen om in een uitkeringssituatie terecht te komen. Dankzij schuldhulpverlening bestaat voor deze groep mensen uitzicht om op termijn de schuldsituatie te beëindigen.

